

Vertimai

STUDENTŲ VASAROS VERTIMO SEMINARAS

2011 metų rugpjūčio 18–21 dienomis Vilniaus dailės akademijos „Nidos meno kolonijoje“ įvyko filosofinio teksto vertimo vasaros seminaras studentams. Buvo verčiami škotų sveiko proto filosofijos mokyklos atstovo Thomaso Reido 1784 m. išleistų „Esė apie žmogaus mąstymo galias“ (*Essays on the Intellectual Powers of Man*) skyriai „Apie tapatybę“ (*Of Identity*) ir „Apie pono Locke'o požiūrį į mūsų asmeninę tapatybę“ (*Of Mr. Locke's Account of our Personal Identity*). Seminare dalyvavo įvairių pakopų filosofijos studijų programų studentai iš Vilniaus, Vytauto Didžiojo, Kauno technologijos, Bolonijos ir Voriko universitetų. Seminarą vedė vertimo patirties turintys jaunieji Lietuvos filosofai Vilius Dranseika, Kęstas Kirtiklis ir Viktoras Bachmetjevas. Vertimo klausimais konsultavo Mykolas Drunga ir Paulius Garbačiauskas. Norintys dalyvauti studentai individualiai vertė tekstą ir iš anksto atsiuntė savo vertimo variantus organizatoriams, o per seminarą klausėsi paskaitų apie vertimo teoriją ir škotų sveiko proto filosofiją, svarstė teksto vertimo galimybes, diskutavo ir tarėsi dėl terminijos bei galutinio teksto varianto. Studentų vasaros vertimo seminaro tikslas – įgyti filosofinio teksto užsienio kalba akademinės analizės įgūdžių, išsiugdyti atsakingą ir kritišką požiūrį į vertimus, akcentuoti lietuviškos terminijos kūrimo svarbą, mokytis terminijos kūrimo principų, taip pat esminių akademinio teksto vertimo strategijų. Šioje apžvalgoje supažindiname su seminaro eiga, pagrindinėmis vertimo problemomis ir tai-

kytais sprendimo būdais bei su kolektyviniu teksto vertimu susijusia problematika.

Seminaro eiga

Seminaras buvo pradėtas Reido filosofijos pristatymu ir seminaro dalyvių supažindinimu su vertimo teorijos pagrindais. Reido filosofiją filosofijos istorijos kontekste pristatė M. Drunga. Jis išryškino Reido filosofijos ryšį su Descartes'o, Hume'o, Locke'o tradicijomis, įvertino škotų sveiko proto mokyklos indėlį į šiuolaikinę analitinę filosofiją. Profesionalus vertėjas P. Garbačiauskas, 2011-aisiais pelnęs Dominyko Urbo premiją už vertimo debiutą, seminaro dalyvius supažindino su esminėmis vertimo teorijos sąvokomis ir idėjomis. Kalbėta apie originalo ir vertimo kalbos tekstą, tarp jų slypinčius neišverčiamumo plyšius ir keblią vertėjo kaip tarpininko poziciją, apie vertimo kaip komunikacijos akto sampratą bei intralingvistinio ir interlingvistinio vertimo dialektiką, apie tai, kaip vertimo procese galima vaisingai pasitelkti N. Chomsky'io generatyvinės gramatikos ir giluminių sintaksės struktūrų teoriją, apie E. Nide'os dinaminio ir formaliojo ekvivalentiškumo teoriją ir adekvataus pragmatinių reikšmių perteikimo vertimo tekste svarbą.

Diskusijos dėl galutinio teksto varianto vyko susiskirsčius į dvi grupes. Taip buvo siekiama ir sudaryti galimybę dalyviams labiau įsitraukti į vertimo procesą ir iliustruoti skirtingiems vertėjams verčiant tą patį tekstą atsirandančius skirtumus. Kiekviena grupė

žymėjosi terminus – pagrindines sąvokas, bei formules – žodžių derinius.

Prieš verčiant tekstą ir teksto vertimo metu susiformavo toliau įvardyta vertimo strategija. Tekstas buvo verčiamas formalioju būdu, išankstinio skaitymo metu seminaro dalyviai susidarė įspūdį, jog tekstas yra gana formalios konstrukcijos ir jį nebūtina versti dinamiškai. Aptartos teksto vertimui reikšmingos aplinkybės: kiek svarbūs esami to paties autoriaus ir jo amžininkų darbų vertimai, kiek svarbus dabartinis filosofinis kontekstas ir istorinis kontekstas, kiek svarbu *ad extra* – krikščioniški visuomenės, kurioje gyveno Reidas, aspektai, jo mechanistinė pasaulėžiūra, simpatijos gamtamoksliai, ir tai, kad nėra jo tekstų vertimo į lietuvių kalbą.

Seminaro pabaigoje buvo aptarti ir suderinti problemiški terminai, aptarti abiem grupėms iškilę vertimo sunkumai. Galiausiai apžvelgti seminaro rezultatai. Vieno dalyvio manymu, teorinių perspektyvų pristatymas buvo reikalingas tik tam, kad „nušviestų“ vertimo procesą, tačiau neverta jų diskutuoti toliau. Kito dalyvio nuomone, tokia refleksija gali būti naudinga, pavyzdžiui, remiantis Nide'os modeliu galima reflektuoti tai, kokiam iš jo minėtų vertimo etapų buvo daugiausia pataisymų, neaiškumų. Manau, jog seminaras buvo puiki galimybė įvertinti vertimo teorijos ir praktikos sąlyčius. Be to, diskusijos dėl minėto sąlyčio būtų profesionalių filologų vertėjų ir filosofų tarpdiscipliniškumo plėtotė.

Svarbesnės Reido vertimo problemos ir jų sprendimo būdai

Verčiant tekstą susidurta su bendresnio pobūdžio problemomis, joms spręsti buvo pritaikyti toliau išvardyti veiksmai.

- *Balanso tarp pažodinio ir sklандаus vertimo* paieškos. Vertimo metu buvo siekiama versti tekstus vengiant pažodinio, siekiant sklандаus vertimo.

- *Dviprasmiškų teksto vietų vertimas*. Verčiant pasitaikė gana daug tokių atvejų, kiekvienas buvo sprendžiamas atskirai, pasitelkiant tam atvejui tinkamus argumentus, pavyzdžiui, mechanistinę Reido pasaulėžiūrą, Descartes'o vertimus ir t. t.
- *Nenusistovėjusi lietuviška filosofinės terminijos tradicija*. Reido vartojami terminai, ateinantys ir iš Descartes'o tekstų, neturi bendrai priimtų lietuviškų atitikmenų. Buvo skolinamasi iš kitų tradicijų, tačiau vengiant netinkamos konotacijos.
- *Nukrypimas nuo egzistuojančios vieno ar kito termino vertimo tradicijos*. Reido vertimo tradicijos nėra, tačiau buvo susidurta su susijusių filosofų (Descartes'o, Locke'o) vertimo tradicijomis. Vertėjų sutarta, jog šiuo metu vertimo tradicija nėra iki galo susiformavusi, tai leido tam tikrose vietose vertimo variantus rinkti ganėtinai laisvai.
- *Techninių terminų atskyrimas*. Techniniams terminams nustatyti ir apibrėžti buvo naudingas pačiame verstame tekste esantis skyrius, kuriame Reidas išsamiai apibrėžia svarbiausias sąvokas. Dauguma tų sąvokų vertėjų buvo pripažintos terminais.
- *Vertėjo (bei redaktoriaus) vaidmuo ir autorinis statusas*. Buvo laikomasi principo, jog vertėjas (redaktorius) yra taip pat autorius, nemėginta siekti visiškai nuasmeninto vertimo.

Kolektyvinio vertimo ypatybės ir vertimo kontekstai

Seminare buvo siekiama suteikti studentams įgūdžių, leisiančių vėliau kokybiškai atlikti asmeninius vertimus. Tačiau tai vyko neįprastai – buvo verčiama kolektyviškai, o tai yra itin retas reiškinys. Kolektyvinis vertimas siekiant pedagoginių tikslų netikėtai tapo seminaro neišvengiamybe. Tai lėmė naują, kolektyvi-

nio vertimo problematiką. Verčiant kartu visi sprendimai, kuriuos šiaip turi padaryti pats vertėjas, tampa eksplicitiški ir turi būti apginti daugiau ar mažiau demokratišku argumentavimu. Nors kolektyvinio vertimo tyrimai nebuvo šio seminaro tikslas, jame surinkta medžiaga gali būti naudojama (a) kolektyvinio vertimo bei (b) kolektyvinio vertimo santykio su individualiu vertimu analizei. Šios medžiagos jokiū būdu nepakanka tvirtesnėms išvadoms apie kolektyvinį ar individualų vertimą daryti, tačiau turimos informacijos pakanka minėtos problematikos eskizui.

Seminaro metu išryškėjo probleminiai kolektyvinio vertimo aspektai, kurie toliau pateikiami klausimų forma:

1. Kokį vaidmenį vertimo praktikoje atlieka nuorodos į tinkamą skambesį ar intuiciją? Kokiais būdais dera užtvirtinti pasiūlytą vertimą? Kokią įtaką verčiant daro daugumos pritarimas, kokia balsavimo dėl vertimo tinkamumo praktika yra efektyviausia?
2. Ką galime sužinoti diskusiją dėl vertimo varianto skirstydami į tris veiksmus: siūlymo, pritarimo, atmetimo?
3. Kaip teksto vertimą keičia vertimo auto-

riteto (profesionalaus vertėjo) buvimas šalia? Kaip vertimo autoritetas įgauna toki statusą? Koks yra moderatoriaus vaidmuo kolektyviniame vertime?

4. Kiek kolektyvinio vertimo procesai atskleidžia individualaus vertimo procesus? Kiek kolektyvinis vertimas yra individualaus vertimo eksplikacija? Kiek kolektyvinio vertimo apraiškų atveju tyrimai atskleidžia vidinius vertimo procesus ir jų struktūrą?
5. Kokie yra teksto vertimo, lituanistikos bei kalbos politikos saitai? Kokią įtaką (filosofinio) teksto vertimo praktika gali turėti lietuvių kalbos kūrimui ir (ar) keitimui? Kiek vertimą veikia kultūriniai, istoriniai, politiniai bei kiti kontekstai?

Tai buvo jau trečiasis toks seminaras. „Problemų“ skaitytojai jau turėjo galimybę susipažinti su viename iš seminarų išverstu Charleso Sanderso Peirce'o straipsniu „Kaip padaryti mūsų idėjas aiškias“ (Problemos 2011(79), p. 169–184). Renginį ketinama organizuoti ir 2012 metų vasarą. Seminarą pagal Nacionalinę lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programą finansavo Lietuvos mokslo taryba.

Aidis Stukas